

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

การเลี้ยงปศุสัตว์ของประเทศไทย เริ่มแรกเป็นการเลี้ยงสัตว์ใหญ่ เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย ซึ่งเป็นการเลี้ยงเพื่อใช้งานมากกว่าเลี้ยงเพื่อบริโภคในครัวเรือน สำหรับสัตว์ที่เลี้ยงเพื่อการบริโภคในครัวเรือน ได้แก่ สัตว์เล็ก เช่น สัตว์ปีกและสัตว์น้ำประเภทต่าง ๆ ต่อมาจึงได้มีการพัฒนารูปแบบ เช่น มีการรีดน้ำนมสัตว์เลี้ยง เช่น แพะ และวัว เป็นต้น (บริษัท แอ็ดวานซ์ โกลบอล บีซิเนส จำกัด, 2547, น. 2-34) นโยบายพัฒนาการปศุสัตว์ของประเทศไทยเริ่มมีประสิทธิผลอย่างจริงจังในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 มีการเจริญเติบโตของฟาร์มปศุสัตว์เพื่อการค้าทั้งภายในและต่างประเทศ อย่างเป็นรูปธรรม เป้าหมายการพัฒนาเพื่อเน้นการเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกร และรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของภาคเกษตร โครงการส่งเสริมการเลี้ยงโคนม เป็นโครงการที่รัฐบาลโดยคณะรัฐมนตรีเห็นชอบเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2540 ให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ดำเนินงานตามโครงการส่งเสริมการเลี้ยงโคนม โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้เกษตรกรที่มีรายได้น้อยมีรายได้ที่มั่นคงขึ้น เพราะเป็นอาชีพที่ให้ผลตอบแทนคุ้มค่าต่อการลงทุน เกษตรกรได้รับผลตอบแทนทันทีที่เริ่มเลี้ยง และเป็นการใช้แรงงานในครัวเรือนอย่างมีประสิทธิภาพ

เดิมเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมส่วนใหญ่ไม่ได้ประกอบอาชีพเลี้ยงโคนม แต่ได้ประกอบอาชีพ ทำนา ทำไร่ หรือ ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ฯลฯ แต่เมื่อประสบปัญหารายรับที่ได้ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายของครอบครัว จึงหันมาทดลองทำอาชีพใหม่ คือ การเลี้ยงโคนม ตามที่รัฐส่งเสริม วิถีชีวิตของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมโดยทั่วไป สามารถสรุปได้ (จรัญ จันทลักษณ์, 2537, น. 14-16 และ กัญชวลี คูหเจริญ, 2544, น. 31-32) ดังนี้

1. การปฏิบัติงานของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมส่วนใหญ่ทำงานทั้งในที่ร่ม และกลางแจ้ง ระยะเวลาเริ่มงานตั้งแต่เวลา 04.00-05.00น. ไปจนถึงเวลา 18.00-19.00 น. และต้องทำต่อเนื่องไปจนเสร็จในแต่ละขั้นตอน เริ่มจาก เกษตรกรหรือสมาชิกในครอบครัวจะทำกิจกรรมการเลี้ยงเกือบทั้งหมด ได้แก่ การทำความสะอาดโคนม และคอกสำหรับเตรียมรีดนม จากนั้นก็จะทำการรีดนม และให้อาหารแก่โคนม นมที่รีดได้จะนำมาเทรวมกันในถังนมและนำไปตั้งหน้าบ้านรอรถรับนมของเอกชนที่ทำหน้าที่เป็นคนกลางไปส่งนมแทนเกษตรกร แต่ก็มีบางรายที่เกษตรกรเป็นผู้ส่งนมเอง หลังจากเสร็จกิจกรรมช่วงเช้า เกษตรกรจึงหยุดพักทานอาหาร จากนั้นหากฟาร์มใดไม่ได้ซื้ออาหารหยาบ

สำเร็จรูปไว้ ผู้ที่เป็นแรงงานหลักก็จะออกไปตัดหญ้าหรือต้นข้าวโพดฝักอ่อนมาเลี้ยงโคนม ถ้ามีสมาชิกในครอบครัวเพียงพอ แรงงานที่เหลือก็จะอยู่บ้านดูแลโคนมทำความสะอาดคอก และ เก็บมูลโคไปตากแดด พอถึงเวลาประมาณบ่ายสามโมง สมาชิกของครอบครัวจะช่วยกันทำความสะอาดคอกและโคนมอีกครั้ง เพื่อเตรียมรีดนมในช่วงเย็น หลังจากรีดนมและให้อาหารโคนมเสร็จใช้เวลาจนถึงหกโมงเย็นหรือหนึ่งทุ่มเป็นประจำแบบนี้ทุกวันตลอดทั้งปี เกษตรกรจะมีเวลาพักผ่อนแต่ไม่มากนัก ในด้านวันหยุดต่าง ๆ ส่วนใหญ่เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมทำงานแทบทุกวันไม่มีวันหยุดในแต่ละสัปดาห์ ไม่ได้มีการกำหนดเวลาไว้แน่นอนเหมือนแรงงานในภาคอุตสาหกรรม หรือ ข้าราชการทั่วไป

2. สถานที่เลี้ยงโคนม การเลี้ยงโคนมของเกษตรกรเกือบทั้งหมดจะเลี้ยงบริเวณเดียวกันกับตัวบ้าน เกษตรกรรายใดมีที่ดินน้อยก็จะเลี้ยงใต้ถุนบ้าน หรือมีคอกเป็นส่วนหนึ่งของบ้าน ส่วนบางรายมีที่ดินมากขึ้นก็จะสร้างคอกแยกออกจากตัวบ้าน แต่ก็ยังคงอยู่ในบริเวณเดียวกัน มีคอกซีเมนต์และคอกพื้นดิน และมีสภาพค่อนข้างแออัด ส่วนเนื้อที่ที่เหลืออยู่อีกเล็กน้อย เกษตรกรมักใช้ทำเป็นลานตากมูลโคซึ่งเป็นผลพลอยได้ของการเลี้ยงโคนม

3. การลงทุนการเลี้ยงโคนมของเกษตรกรในพื้นที่จะใช้เงินทุนของตัวเองเป็นหลัก และทุนระยะเริ่มแรกค่อนข้างสูง คือ แม่โค 1 ตัว ซื้อมาในราคา 30,000 ถึง 35,000 บาท และยังมีค่าก่อสร้างโรงเรือน ค่าอุปกรณ์รีดนม เครื่องตัดหญ้า เครื่องสูบน้ำ ฯลฯ ถ้าไม่มีกำลังทรัพย์เพียงพอ ก็ไม่สามารถลงทุนเลี้ยงได้ ซึ่งการเลี้ยงมีลักษณะแบบค่อยเป็นค่อยไป เนื่องจากไม่แน่ใจในผลตอบแทนที่ได้รับ แต่ในกลุ่มของผู้มีการกู้ก็จะกู้เพราะมีประสบการณ์ในการเลี้ยงไม่นานนัก

4. แรงงานในการเลี้ยงโคนม การเลี้ยงโดยทั่วไปมักใช้แรงงานในครอบครัวเป็นหลัก โดยทั่วไปในวันสามเฝ้าและภรรยาจะช่วยกันทำงานเกี่ยวกับการเลี้ยงโคนม เช่น ให้อาหาร รีดนม ทำความสะอาดคอก การดูแลโคประจำวัน เป็นต้น โดยระยะที่เกี่ยวข้องกับการติดต่อกับฟาร์ม เช่น การร่วมประชุมสหกรณ์ฯ การพบปะสังสรรค์ การติดต่อธนาคาร หรือ ส่วนราชการ การประชุมของโรงเรียน ฯลฯ มักจะให้ผู้เป็นบทบาทของผู้ชาย ส่วนผู้หญิงจะเป็นผู้ที่อยู่ทำงานทั้งงานเลี้ยงโคนมและงานบ้านเอง รวมไปถึงการเลี้ยงดูลูก ๆ ในครอบครัวได้ที่ลูกโตแล้วก็จะช่วยงานฟาร์มบ้างตามแต่โอกาสจะอำนวย แต่ก็มีเด็กจำนวนมากที่ศึกษาต่อในสถานศึกษาในกรุงเทพฯ หรือ ในตัวจังหวัด ทำให้ไม่ได้มีส่วนช่วยในกิจกรรมการเลี้ยงโคนม

5. รายได้ รูปแบบการเลี้ยงโคนมเลี้ยงเพื่อเป็นอาชีพหลักเสียส่วนใหญ่ มีเพียงบางฟาร์มที่ประกอบอาชีพอื่นแต่เลี้ยงโคนมเพื่อเป็นรายได้เสริมให้กับครอบครัว โดยเกษตรกรจะขายน้ำนมดิบให้กับสหกรณ์เพียงแห่งเดียว รายได้ทั้งหมดที่ได้จากการจำหน่ายน้ำนมดิบที่เกษตรกรได้รับจากสหกรณ์แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ รายได้จากการขายน้ำนมดิบซึ่งคำนวณตามคุณภาพน้ำนมดิบที่ส่งในแต่ละวัน และเงินที่ได้จากการเฉลี่ยคืนกำไรของธุรกิจน้ำนมดิบและผลิตภัณฑ์แปรรูปนม

จากสหกรณ์ ส่วนรายได้ที่ไม่ถือเป็นตัวเงินก็คือ น้ำมันดิบที่เกษตรกรเก็บเอาไว้ใช้ในครัวเรือนทั้ง การบริโภคและนำไปเลี้ยงลูกโค เงินที่ได้รับจากการประกอบอาชีพจะถูกนำมาใช้จ่ายกับกิจการ เลี้ยงโคนมก่อน ที่เหลือจากนั้นจึงจะสามารถนำมาใช้จ่ายภายในครอบครัวได้

เกษตรกรมีรายได้จากการขายน้ำมันโดยเฉลี่ย 12.50 บาทต่อกิโลกรัม เสียต้นทุนการผลิตเฉลี่ย 11.37 บาทต่อกิโลกรัม ได้รับผลตอบแทนสุทธิเฉลี่ย 1.12 บาทต่อกิโลกรัม ฟาร์มขนาดเล็กมักจะประสบปัญหาขาดทุนจากการเลี้ยง และต้องรองรับต้นทุนค่าวัตถุดิบการผลิตที่มีราคาสูงขึ้นเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมจึงได้มีการรวมตัวชุมนุมเคลื่อนไหวเรียกร้องขอให้รัฐบาลปรับขึ้นราคาน้ำมันดิบช่วงเดือนกันยายนในปีพ.ศ. 2549 เพื่อต่อรองให้ปรับราคากลางรับซื้อหน้าโรงงานเพิ่มอีก 2 บาท จาก 12.50 บาท เป็น 14.50 บาท (ITV News, 18 กันยายน 2549) ล่วงเลยมาจนสมัย พลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น วันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2550 กลุ่มองค์กร และเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม ยังคงเดินทางมาปักหลักชุมนุมที่หน้าทำเนียบรัฐบาล เพื่อให้ปรับขึ้นราคาน้ำมันดิบขึ้นอีกอย่างน้อยกิโลกรัมละ 2 บาท (<http://thaiinsider.info/portal/content/view>)

จากข้อมูลข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมที่ต้องมีความอดทนทำงานที่หนัก ละเอียดอ่อน ซ้ำซ้อน ระยะเวลาในการทำงานในแต่ละวันไม่สามารถมีวันหยุด เสาร์ อาทิตย์ หรือวันนักขัตฤกษ์ ต้องใช้เวลาในการดำเนินการมาก ชีวิตประจำวันต้องคร่ำเคร่งอยู่กับกิจกรรมการเลี้ยงโค กิจวัตรประจำวันต้องดำเนินไปแบบเดิม ๆ ทุกวัน ไม่มีเวลาออกไปนอกบ้านหรือเดินทางไกล ๆ มากนัก อีกทั้งอาชีพทางด้านการเกษตรส่วนใหญ่ มักจะถูกมองในแง่ลบว่าเป็นผู้มีความรู้น้อย รู้จักใช้แต่กำลังแรงงานเท่านั้น ต่างจากผู้ประกอบอาชีพในสาขาอื่น ๆ เช่น ข้าราชการ นักธุรกิจ แรงงานในภาคอุตสาหกรรม และ งานบริการอื่น ๆ ที่มีสังกัด และมีหลักประกันความมั่นคงในการทำงาน มักจะได้รับการยกย่องทางสังคมค่อนข้างสูง มีสวัสดิการที่ดีรองรับ ซึ่งแตกต่างจากเกษตรกรที่เป็นแรงงานนอกระบบไร้สังกัด ทั้งที่อาชีพเกษตรกรเหล่านี้ช่วยเป็นแหล่งดูดซับแรงงานในระบบที่ถูกเลิกจ้างและหันมาทำงานนอกระบบในภาคเกษตรทั้งในฐานะแรงงานรับจ้าง และแรงงานในครัวเรือนได้ในระดับหนึ่งด้วย สิ่งเหล่านี้สะท้อนคุณภาพชีวิตของการประกอบอาชีพ และรายได้ของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมที่เป็นแรงงานส่วนหนึ่งของประเทศ ได้เป็นอย่างดี

รัฐบาลหลายยุคหลายสมัยได้มีความพยายามในการสนับสนุนการพัฒนาการเลี้ยงโคนมในประเทศไทย เพื่อให้เป็นอาชีพทางเลือกของเกษตรกร และเพื่อเพิ่มปริมาณน้ำมันดิบให้เพียงพอต่อความต้องการของการบริโภคที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว (จรัญ จันทลักษณ์, 2537, น. 14-16) เนื่องจากนมเป็นอาหารที่จำเป็นต่อการบริโภคของมนุษย์ทุกเพศทุกวัย และมีคุณค่าทางโภชนาการต่อพัฒนาการของมนุษย์ที่สมบูรณ์มากที่สุด เป็นปัจจัยสำคัญในการเจริญเติบโตเพราะ

น้ำนมมีแร่ธาตุที่มีประโยชน์และช่วยเพิ่มความสมบูรณ์แข็งแรงและพัฒนาการของมนุษย์ รัฐบาลได้เล็งเห็นถึงความสำคัญดังกล่าว ดังจะเห็นได้จากในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) จึงได้มีการรณรงค์ให้มีการดื่มนม และ จัดตั้งโครงการนมโรงเรียน เพื่อจัดหานมให้นักเรียนทั่วประเทศได้ดื่มนมฟรี และยังมีโครงการส่งเสริม และ พัฒนาการเลี้ยงโคนม เพื่อลดพื้นที่การปลูกพืชที่มีปัญหา เช่น ข้าว มันสำปะหลัง และ กาแฟ จึงทำให้การเลี้ยงโคนมเริ่มมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว และนิยมบริโภคกันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน เด็กรุ่นใหม่จึงหันมาบริโภคนม และให้ความสำคัญกับการดูแลใส่ใจสุขภาพกันมากขึ้น แต่หากมองย้อนกลับไปเคยมีใครตระหนักบ้างว่า นมจะกลายมาเป็นสินค้าให้เราบริโภคกันได้ในทุกวันนี้ บุคคลที่อยู่เบื้องหลังคือเกษตรกรผู้ซึ่งเป็นฐานการผลิตของประเทศต้องมีคุณภาพชีวิตเป็นอย่างไร

ด้วยเหตุข้างต้น จึงสมควรที่จะศึกษาเรื่องคุณภาพชีวิตของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม เพื่อทราบถึงคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม เพื่อทราบว่าควรจะส่งเสริมในด้านใดบ้าง และ เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขและเพิ่มคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมได้อย่างยั่งยืนในอนาคต

มูลเหตุจูงใจในการศึกษา

เนื่องจากจังหวัดราชบุรี เป็นจังหวัดที่มีภูมิประเทศดี มีแม่น้ำแม่กลองและระบบชลประทานที่ดีไหลผ่าน และยังมีลักษณะเฉพาะของอาชีพในท้องถิ่น คือ อาชีพการเลี้ยงโคนม ซึ่งถือว่าเป็นอาชีพที่สำคัญ ทั้งยังเป็นสถานที่ตั้งของสหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรี จำกัด (ในพระบรมราชูปถัมภ์) ซึ่งถือว่าเป็นจุดเริ่มแรกที่มีการริเริ่มการเลี้ยงโคนม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2502 เป็นต้นมา ภายหลังจากที่รัฐได้มีการสนับสนุนการเลี้ยงโคนมจึงได้รับความนิยมจากราษฎรมาอย่างแพร่หลายในพื้นที่จังหวัดราชบุรี และจังหวัดใกล้เคียงในเวลาต่อมา ถือได้ว่าเป็นผู้บุกเบิกกิจการโคนมในประเทศไทยก็ว่าได้ และยังเป็นอาชีพที่ช่วยให้เกษตรกรหลายคนเลี้ยงตนเองได้ มีประชาชนประกอบอาชีพนี้สืบทอดกันมานาน และจังหวัดราชบุรียังเป็น จังหวัดที่มีการเลี้ยงโคนมมากเป็นอันดับที่ 3 ของประเทศ โดยมีจำนวนโคนมในพื้นที่ถึง 60,655 ตัว คิดเป็น 12.4% ของจำนวนโคนมที่มีทั้งหมดในประเทศ รองจาก จังหวัดนครราชสีมาที่มีจำนวนโคนมในพื้นที่ 65,608 ตัว คิดเป็น 13.4% และ จังหวัดสระบุรี ที่มีจำนวนโคนม 85,813 ตัว คิดเป็น 17.5% ของจำนวนโคนมที่มีทั้งหมดในประเทศ (<http://www.ratchaburi.go.th/data/storyofratchaburi.pdf>)

จากข้อมูลการสำรวจสภาพทางเศรษฐกิจ มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (GPP) ของจังหวัดราชบุรี ในปี พ.ศ. 2548 โดยสำนักงานคลังจังหวัด ในฐานะข้อมูลศูนย์ปฏิบัติการจังหวัด

ราชบุรี (ข้อมูล ณ เดือนกันยายน พ.ศ. 2549) พบว่า มูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดจำแนกตามสาขา สาขาการผลิต ภาคเกษตร ได้แก่ เกษตรกรรม ล่าสัตว์ และการป่าไม้ มีมวลรวมถึง 12,555.00 ล้านบาท จากผลิตภัณฑ์จังหวัดทั้งสิ้น 96,281 ล้านบาท โดยมีรายได้ที่มาจากผลผลิตจากสัตว์เศรษฐกิจ ดังตารางที่ 1.1

ตารางที่ 1.1

สัตว์เลี้ยงเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดราชบุรี ปี พ.ศ. 2550

ชื่อสัตว์เศรษฐกิจ	จำนวนที่เลี้ยง (ตัว)	มูลค่าผลผลิต (บาท)
โคนม	60,655	606,550,000
โคเนื้อ	134,963	1,079,704,000
กระบือ	641	5,128,000
แพะ	12,741	12,741,000
แกะ	182	182,000
สุกร	1,254,965	3,764,895,000
ไก่	4,512,747	180,509,880
เป็ด	61,761	6,484,905
รวม	6,038,655	5,656,194,785

ที่มา: สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดราชบุรี ณ เดือนสิงหาคม 2550

บริเวณที่มีการเลี้ยงโคนมกันมาก คือ บริเวณใกล้เคียงกับสถานที่ก่อตั้งสหกรณ์โคนมหนองโพ คือ อำเภอบ้านโป่ง มีโคนมมากเป็นอันดับที่ 1 คิดเป็น 44.91% อำเภอโพธารามเป็นอันดับที่ 2 คิดเป็น 42.46% อำเภอบางแพเป็นอันดับที่ 3 คิดเป็น 8.25% และอำเภออื่น ๆ รวมกันคิดเป็น 4.38% (<http://www.ratchaburi.go.th/data/storyofratchaburi.pdf>)

จากการทบทวนวรรณกรรมผู้ศึกษา พบว่ามีงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมจำนวนไม่มาก ซึ่งส่วนใหญ่งานวิจัยจะมุ่งศึกษาแต่คุณภาพชีวิตในภาคส่วนอื่น ได้แก่ กลุ่มนอกภาคการเกษตร เป้าหมายส่วนใหญ่ คือ พนักงานบริษัทหรือลูกจ้างเอกชน

จึงเป็นที่น่าสนใจว่า ปัจจุบันเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมราชบุรีมีคุณภาพชีวิตในแต่ละด้านเป็นอย่างไรบ้าง ทั้งนี้เพื่อสะท้อนให้เห็นผลการประกอบอาชีพเลี้ยงโคนม และคุณภาพชีวิตของ

เกษตรกร ผู้ซึ่งเป็นฐานการผลิตของประเทศ และเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรให้มีความอยู่ดีมีสุขยิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม
2. เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม

ขอบเขตในการศึกษา

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาคุณภาพชีวิตโดยศึกษาเฉพาะองค์ประกอบด้านรายได้ ความรู้ สัมพันธภาพในครอบครัว สุขภาพอนามัย ความพึงพอใจในการทำงาน สิ่งอำนวยความสะดวก นันทนาการและการพักผ่อน และคุณภาพชีวิตด้านสิ่งแวดล้อมของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม ตำบลหนองอ้อ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ตลอดจนบทบาทของสหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรี จำกัด (ในพระบรมราชูปถัมภ์) ที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม

ขอบเขตด้านพื้นที่และประชากร

พื้นที่ศึกษาโดยวิธีเจาะจง คือ เลือکت่าบลที่มีเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมมากที่สุด ในตำบลหนองอ้อ อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี จำนวน 315 คน

นิยามคำศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

1. คุณภาพชีวิตของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม หมายถึง ความอยู่ดีมีสุขของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมในด้านรายได้ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านความรู้ ด้านสัมพันธภาพในครอบครัว ด้านสุขภาพอนามัย ด้านความพึงพอใจในการทำงาน ด้านนันทนาการและพักผ่อน และด้านสิ่งแวดล้อม

- คุณภาพชีวิตด้านรายได้ หมายถึง การมีรายได้ที่พอเพียงต่อการใช้จ่ายในการดำรงชีวิตประจำวัน ความพึงพอใจในรายได้ การมีเงินออม และภาระหนี้สิน เป็นการพิจารณารายได้จริงของเกษตรกร

- คุณภาพชีวิตด้านความรู้ หมายถึง การมีคุณภาพทางการศึกษาอย่างเพียงพอ ได้แก่ ความสามารถอ่านออกเขียนได้ การติดตามรับรู้ข่าวสารในชีวิตประจำวัน และ การมีโอกาสเรียนรู้และเข้าถึงวิทยาการต่าง ๆ

- คุณภาพชีวิตด้านสัมพันธภาพในครอบครัว หมายถึง ความสัมพันธ์อันดีในครอบครัว ได้แก่ การมีเวลาพักผ่อนพร้อมหน้า การเป็นกำลังใจให้แก่กันทั้งยามสุขและทุกข์ การไม่ทะเลาะเบาะแว้งรุนแรง ความไว้วางใจกัน

- คุณภาพชีวิตด้านสุขภาพอนามัย หมายถึง การมีสุขภาพอนามัยที่ดี ได้แก่ การมีเวลารับประทานอาหารครบ 3 มื้อ การได้รับสารอาหารครบ 5 หมู่ ความสามารถในการจ่ายค่ารักษาพยาบาลในยามที่เจ็บป่วย การได้รับบริการด้านสุขภาพอนามัยอย่างสม่ำเสมอ ความแข็งแรงของร่างกายในรอบปี

- คุณภาพชีวิตด้านความพึงพอใจในการทำงาน หมายถึง ความคิดเห็นเกี่ยวกับอาชีพที่ทำ ได้แก่ ความรู้สึกมีความสุขกับอาชีพ ความภูมิใจในอาชีพ ความพึงพอใจในอาชีพ รวมถึงความต้องการในการประกอบอาชีพต่อไป

- คุณภาพชีวิตด้านสิ่งอำนวยความสะดวก หมายถึง การมีสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานที่จำเป็นในการดำรงชีวิต ได้แก่ เครื่องใช้ที่จำเป็นในครัวเรือน

- คุณภาพชีวิตด้านนันทนาการและการพักผ่อน หมายถึง การมีเวลาสำหรับทำกิจกรรมอื่น ๆ นอกเหนือจากการประกอบอาชีพ ได้แก่ กิจกรรมที่ทำในการพักผ่อนหย่อนใจ เช่น การปลูกต้นไม้ ดูโทรทัศน์ ฟังวิทยุ อ่านหนังสือ ดูภาพยนตร์ การมีโอกาสสังสรรค์กับเพื่อนฝูง ฯลฯ

- คุณภาพชีวิตด้านสิ่งแวดล้อม หมายถึง สภาพแวดล้อมที่ถูกสุขลักษณะในชุมชน ได้แก่ ภาพรวมของปัญหาด้านสภาพแวดล้อมในชุมชน

2. เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนม หมายถึง บุคคลผู้ประกอบอาชีพเลี้ยงโคนมที่ขึ้นทะเบียนเป็นสมาชิกสหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรี จำกัด (ในพระบรมราชูปถัมภ์) และมีรายได้หลักจากการขายน้ำนมดิบให้กับสหกรณ์โคนม

3. บทบาทของสหกรณ์ หมายถึง การดำเนินการของสหกรณ์ในด้านการบริการ รวมถึงสวัสดิการต่าง ๆ เพื่ออำนวยความสะดวก และช่วยเหลือเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมที่เป็นสมาชิกเพื่อตอบสนองความต้องการที่จำเป็นในชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพ และช่วยให้สมาชิกมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น